

NOI PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Larisa Bugaian, dr. hab., prof.univ. (UTM)

The scope of this article is to take into account the latest changes - both challenges to be overcome, and opportunities for success and excellence - that had an important impact on higher education in the Republic of Moldova. Current status of higher education system is analyzed from the viewpoint of application of the Bologna process.

Keywords: *higher education, the Bologna system, challenges and opportunities.*

Sistemul educațional din Republica Moldova a început procesul de transformare în ultima decada a secolului XX, accelerând transformările odată cu aderarea la procesul de la Bologna în 2005 prin modificarea și completarea Legii Învățământului nr. 547 din 21.07.1995. Pe parcursul acestei perioade reforma sistemului universitar moldovenesc a fost orientată la următoarele direcții prioritare:

1. Schimbarea structurii sistemului universitar, prin organizarea studiilor universitare în 3 cicluri, introducerea Suplimentului la diplomă și a Sistemului European de Credite Transferabile (ECTS);
2. Organizarea sistemului de evaluare și monitorizare internă și externă a calității prin crearea unei Agenții de Asigurare a Calității, independente de guvern, și a centrelor de management al calității la fiecare universitate;
3. Racordarea ofertei universitare la cerințele pieței prin urmărirea traseului de angajare în câmpul muncii a absolvenților, cooperarea cu angajatorii, profesionalizarea învățământului [2].

Întru implementarea acestor priorități în domeniul învățământului superior au fost realizate mai multe reforme legislative. Astfel, la 1 iulie 2005 prin ordinul Ministerului a fost aprobat un Plan-cadru provizoriu pentru ciclul I (mai apoi abrogat), care stabilea principiile generale pentru organizarea și desfășurarea procesului educațional pentru ciclul I. Planul-cadru prevedea, că fiecare student î-și putea crea și urma un traseu educațional individual de studii, format din disciplinele privind domeniul studiat propus în cadrul planului de învățământ pentru specialitatea corespunzătoare. În februarie 2006 a fost aprobat și pus în aplicare Ghidul de implementare a Sistemului Național de Credite de Studii, care are ca scop atât punerea la evidență a rezultatelor de studii, cât și promovarea mobilității studenților.

Regulamentul cu privire la organizarea studiilor de masterat, ciclul II. a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1455 din 24.12.2007. La 20 septembrie 2010 Ministerul Educației a

adoptat prin Ordinul nr.726 Regulamentul de organizarea studiilor în învățământul superior în baza Sistemului Național de Credite de Studiu. La 3 iunie 2011 a fost aprobat Ordinul nr.455 al Ministerului Educației cu privire la Planul – cadru pentru studii superioare. Actele normative enumerate au fost cele mai importante documente care au reglementat reforma în domeniul învățământului prin alinierea la sistemul European Bologna.

Reieșind din această retrospectivă, putem constata că din mai multe încercări reformatoare, principalele realizări sunt următoarele:

- Organizarea învățământului superior pe cicluri din 1 septembrie 2005 și elaborarea noilor programe de studii (studii superioare de licență cu durata de studii de 3-4 ani și studii superioare de masterat cu durata de studii de 1-2 ani);
- Elaborarea și implementarea Planului-cadru pentru ciclul I (studii superioare de licență din 2005);
- Instituționalizarea creditelor de studii (ECTS) în toate instituțiile de învățământ superior;
- Eliberarea obligatorie a Suplimentului la diplomă de model unic european pentru studiile superioare de licență și masterat, ce asigură transparența calificărilor și a actelor de studii [2].

Rezultatele cercetării arată că alături de realizări, mai sunt multe restanțe. Printre cele mai importante sunt următoarele:

- Sistemul educațional Bologna s-a implementat doar pentru ciclul I, Licență și ciclul II, Masterat. Doctoratul rămâne de a fi determinat în noul Cod Educațional. Astfel știința rămâne de a fi gestionată (mai ales financiar) de Academia de Științe a Moldovei.
- O altă problemă nerezolvată este mobilitatea studentescă de la o universitate la alta, deoarece există deosebiri în structura planurilor de învățământ, ceea ce impune ca studenții să susțină diferența de discipline sau aceeași disciplină u un număr diferit de credite.
- Evaluarea externă a calității este o problemă discutată de mult timp. Prim pas a fost făcut. Fiecare Universitate și-a creat un sistem intern de gestionare a calității. Dar la nivel național Agenția de Asigurare a Calității rămâne o restanță, care va fi soluționată doar după aprobarea Codului Învățământului de Parlament.
- Optimizarea raportului între implicarea statului și autonomia universitară este mereu în vizorul discuțiilor avute între instituțiile statale, în deosebi ministerele de resort (Ministerul Educației, Ministerul Finanțelor, Ministerul Economiei, Ministerul Muncii și Protecției Sociale) și universități. Care este limita influenței statului și care este măsura autonomiei universitare mai rămâne să fie determinată în viitorul apropiat.

O universitate modernă presupune eficientizarea procesului educațional din cadrul universităților, și, în primul rând, introducerea unor autonomii în activitatea universităților, fapt care în spațiul european a fost determinat atât prin aprobarea documentelor internaționale (Magna Carta Universitară 1989, Procesul de la Bologna 1999, Declarația de la Lisabona 2007) cât și prin rezultatele pozitive existente în spațiul european. Autonomia universitară se caracterizată prin următoarele patru componente:

- *Autonomia organizațională*: independența de a-și stabili structura, forma de conducere și relațiile de subordonare și responsabilitate.

- *Autonomia academică*: independența și responsabilitatea universității de a dezvolta programe proprii de studii, definirea structurii și conținutului curriculumului universitar, responsabilitatea asigurării calității acestor programe, a cercetărilor universitare, determinarea procedurilor de selecție a viitorilor studenți.
- *Autonomia resurselor umane*: independența de a recruta și selecta resurse umane calificate, responsabilitatea încheierii contractelor de muncă, stabilirea nivelului salariilor, sporului la salariu în funcție de valoarea potențialului uman.
- *Autonomia financiară*: independența universității în asigurarea veniturilor și alocarea resurselor financiare, stabilirea taxelor de studii, taxelor de cazare în cămine, taxelor la prestări servicii, în finanțarea și cofinanțarea cercetărilor universitare, utilizarea și depozitarea resurselor financiare, utilizând proceduri transparente proprii privind managementul eficient a resurselor.

Proiectul „Propunerea de Politică Publică inițiată de Ministerul Educației: Dezvoltarea capacităților manageriale ale universităților prin extinderea autonomiei universitare”, elaborat de Ministerul Educației caracterizează situația actuală în sistemul universitar prin existența unei autonomii parțiale, accentuând că actualmente în domeniul dat în Moldova au fost realizate anumite progrese. Autonomia universitară a fost declarată prin Legea Învățământului, alte acte subordonate legii și proiectul Codului Educației. Din punct de vedere al *autonomiei organizaționale*, universitățile au dreptul de a determina propria structură organizațională și de a-și alege propriile organe administrative. Din punct de vedere al *autonomiei resurselor umane*, universitățile se bucură de dreptul de a selecta personalul științifico-didactic și de cercetare, precum și personalul administrativ și auxiliar. În ceea ce privește *autonomia academică*, universitățile au dreptul să aprobe planurile de învățământ, planurile de cercetare științifică. Din punct de vedere al *autonomiei financiare*, un anumit grad de libertate a fost oferit până în 2005, când resursele din mijloace speciale erau cheltuite la discreția universităților, dar această practică a fost oprită mai târziu [6].

Conform aceluiași studiu actualmente cele mai acute deficiențe în autonomia universitară în Republica Moldova sunt următoarele:

Componenta organizațională:

- Forma organizatorico-juridică: instituție bugetară;
- Deficit de transparență decizională;
- Lipsa actorilor externi în organele de conducere;
- Guvernare studentască inefficientă;
- Autonomie parțială netransparentă la nivel de subdiviziune universitară;
- Centralizarea procesului de admitere;
- Sistem centralizat de ajutor social al studenților;
- Neimplementarea în volum deplin a procesului Bologna privind funcționarea celor 3 cicluri de studii în cadrul universităților;
- Birocrație privind extinderea activităților educaționale.

Componenta academică:

- Lipsa structurilor de control și asigurare a calității la nivel național;
- Lipsa mecanismelor de implementare a indicatorilor de performanță în universități;
- Ineficiența mecanismelor de interacțiune cu lumea afacerilor, piața muncii, cercetare, dezvoltare și inovare la nivel național și internațional.

Componenta resurse umane:

- Sistem universitar fărâmițat și supradimensionat ca număr de instituții;
- Lipsa condițiilor motivaționale pentru dezvoltarea resurselor umane;
- Salarii joase contra normelor didactice mari;
- Experiență puțină de lucru în sectorul real al economiei a cadrelor didactice.

Componenta financiară:

- Existența unui mecanism centralizat de gestionare financiară;
- Finanțarea bugetară se face în baza cheltuielilor istorice, nu per student;
- Finanțarea bugetară nu ia în considerație forma, tipul și domeniul de studii;
- Bugetul alocat nu reiese din realizarea comenzii de stat, dar nici din necesitățile universităților. Mai repede că alocarea se face din posibilitățile financiare ale statului.
- Mijloacele speciale sunt condiționate în utilizare de trezorerie;
- Taxa de studii este plafonată de Guvern și este mai mică decât costul real al studiilor;
- Cheltuieli mari de întreținerea căminelor, fiind acoperite impropriu de universitate;
- Existența dificultăților de utilizare a soldurilor.

Caracterul unui învățământ superior de „masă” simțit ultimii ani, chiar dacă este o provocare pentru instituțiile de învățământ superior, nu a dat rezultatele așteptate. Finanțarea bugetară în baza numărului de studenți, fără a considera complexitatea studiilor la diferite domenii de pregătire profesională, fără stabilirea indicatorilor de performanță universitară; lipsa finanțării universităților pentru activitate de cercetare, etc. nu provoacă competiție prin creșterea avantajului competitiv universitar. Acceptarea completării abordării cantitative - bazată doar pe numărul de studenți - cu abordarea calitativă - orientată spre calitatea programelor de studii, cunoștințe și abilități, toate coordonate cu cerințele mediului economic și social; monitorizarea ocupațiilor absolvenților ar asigura competențe durabile pe piața forței de muncă. Implementarea principiilor cantitative și calitative provoacă la competiție reală.

Proiectul „Propunerea de Politică Publică inițiată de Ministerul Educației: Dezvoltarea capacităților manageriale ale universităților prin extinderea autonomiei universitare” propune 2 opțiuni de implementare a autonomiei universitare, una numită parțială, alta largită. Prima opțiune prevede liberalizarea parțială a unor poziții din cadrul celor patru componente ale autonomiei universitare. Opțiunea presupune că vor rămâne anumite limite impuse din partea statului privind componenta organizațională și cea financiară. Organizațional opțiunea dată prevede crearea unui sistem dual de conducere al universității (Senatul și Consiliul de Conducere) și unele intervenții din partea statului la luarea deciziilor principiale privind asigurarea calității sistemului educațional și a protecției studentului. Alte limite se referă la resursele financiare care vor fi gestionate prin

Trezorerie (cele provenite de la bugetul de stat) și prin conturi bancare (cele provenite din mijloace speciale); plafonarea de către Guvern a nivelului maximal și minimal a sumei contractului.

Mai preferabile pentru universități este autonomia lărgită, condițiile necesare pentru realizarea acestei autonomii sunt următoarele:

- Asigurarea calității educației din partea statului prin aplicarea mecanismelor de evaluare externă de către o agenție independentă;
- Urmărirea traseului profesional al absolvenților;
- Repartizarea comenzii de stat pe bază performanței universitare;
- Bugetul alocat de stat universităților depinde de comanda de stat, calcularea căreia se efectuează pe student conform performanței universitare în baza unei formule agregate la care se aplică coeficienți dependenți de forma, tipul și domeniul de studii;
- Limitarea numărului total de studenți în baza capacității universității ca infrastructură și corp profesoral;
- Independența universității în stabilirea burselor și ajutoarelor sociale din fonduri de stat și mijloace speciale;
- Posibilitatea alternanței studiilor în bază de taxă la loc bugetat în funcție de performanța academică;
- Liberalizarea sumei contractului în acord cu cheltuielile specifice;
- Liberalizarea nivelului de salarizare a cadrelor universitare;
- Independență privind modul de gestionare a resurselor financiare provenite din transferurile de la bugetul de stat și din mijloace speciale;
- Dreptul universității de a solicita acreditarea pentru programele/ciclurile de studii;

O condiție indispensabilă pentru ambele opțiuni este crearea Agenției de Asigurare a Calității, precum și a unui organ responsabil de etica și managementul universitar [6].

Desigur, orice îmbunătățire necesită timp și efort. Procesul de la Bologna impune eficiență și eficacitate educațională, calitate în procesul de învățământ, implicarea întregii comunități academice, rezultate asociate cu tradiții și realizări anterioare, contribuind astfel la consolidarea imaginii de universitate modernă.

Tot sistemul educațional mondial se află în proces de transformare. Învățământul superior se confruntă cu provocarea de a identifica mijloace și soluții pentru a supraviețui pe o piață competitivă ce trece prin revoluția de cunoștințe și informații. Trendul dinamicii pieței educaționale arată că schimbarea este ireversibilă și alegerea instituțiilor universitare poate fi - sau adaptarea și dezvoltarea avantajelor competitive, - sau împotrivirea și rămânerea în stare de alertă în viitor.

Reforma învățământului superior poate fi realizată doar prin abilitatea și capacitatea de a se adapta la tendințele de dezvoltare universitară europeană. Cultura națională, educația și valorile pot fi capitalizate și promovate în mod eficient doar într-un context european. Oportunitatea unică și alegerea corectă este de a deveni o organizație de înaltă performanță și de a tinde spre nivelul de excelență a celor mai bune universități europene, care se bazează pe studenți activi, personal didactic competent și dedicat, precum și un management eficient. Abordarea conservativă, tradițională, pasivă, bazată pe așteptare va da faliment în mediul actual rapid de schimbare și dezvoltare al societății.

Instituțiile educaționale tradiționale sunt contestate de către forțe ce caracterizează economia globală: piețe competitive, schimbări demografice, creșterea diversității etnice și culturale, tehnologii. Universitățile trebuie să fie receptive la necesitățile mediului, să promoveze politici și strategii educaționale corespunzătoare pieței forței de muncă, prin asta se resimte atât oportunitatea cât și provocarea pentru mediul educațional. Prosperitatea și bunăstarea unei națiuni într-o economie globală bazată pe cunoaștere va cere cetățeni cu studii superioare. Mediul va cere instituții cu capacitatea de a descoperi noi cunoștințe și de a le transfera pe piață prin activități economice. Cooperarea între cercetarea științifică și dezvoltarea economică necesită aplicații practice ale rezultatelor cercetării și metode de transfer tehnologic. Orientarea la necesitățile mediului trebuie să remodeleze cercetarea din învățământul superior și să refacă programele de învățământ.

Urmând provocările Procesului de la Bologna, care stabilesc o orientare și promovare a dezvoltării educației și cercetării spre integrarea într-un spațiu comun al învățământului și al cercetării, instituțiile universitare trebuie să țină cont de următoarele cerințe:

- De a promova predarea și cercetarea în conformitate cu cerințele unei societăți bazate pe cunoaștere și învățare continuă, integrate într-un context european și global;
- De a contribui la participarea activă pentru dezvoltarea locală, regională și națională din punct de vedere social, economic, cultural și politic;
- De a contribui și furniza cunoștințe originale sistematice pentru domeniile majore ale științei și tehnologiei, asociate cu studii flexibile, cuprinzătoare, interactive și permanente;
- De a promova și susține calitatea de instituție publică, în cadrul național și internațional, de a dezvolta o cultură de atitudine pro-activă și participativă, de dezvoltare personală și de integrare a diversității și a globalizării;
- De a fi deschis la interacțiunea cu comunitățile economice, sociale și academice de la nivel național și internațional, etc. [5]

În acest context de principii se necesită capitalizarea cercetărilor științifice prin inițierea unor noi relații cu mediul socio-economic, diversificarea ofertei de programe de studiu, realizarea proiectelor comune, ce vor contribui la transformarea universităților din instituții tradiționale, conservatoare în instituții de tip noi, antreprenoriale. O instituție de învățământ este o universitate antreprenorială în cazul în care personalul didactic și administrativ își unesc eforturile în vederea dezvoltării instituționale, asigurarea cu resurse pentru o bună funcționare, care va contribui la dezvoltarea unui caracter dinamic al universității. Ca urmare, absolvenții universitari dobândesc competențe compatibile cu structura forței de muncă ale pieței [3].

Schimbarea viziunii de la tradițional la antreprenorial, a fost declanșată de scăderea finanțării publice a sistemului educațional, prin urmare, toate acțiunile antreprenoriale sunt menite să echilibreze acest declin financiar. Implementarea abordării de antreprenariat universitar necesită:

- dezvoltarea unei culturi antreprenoriale;
- dezvoltarea în continuare a activităților de formare a Centrelor de transfer tehnologic și inovare;

- crearea unei viziuni antreprenoriale și inițiativă menită să încurajeze crearea de companii spin-off;
- promovarea dezvoltării de parcuri tehnologice, participarea la inițiative de tip public-privat și de parteneriat;
- formarea condițiilor și de facilități pentru învățarea continuă [4].

Antreprenoriatul universitar prin definiție trebuie să creeze condiții pentru noi structuri organizaționale, orientate la activități independente. Așa tip de universități sânt implicate activ în dezvoltarea socială și economică a regiunii, utilizează creativ resursele existente, reorganizează învățământul în scopul de a adapta absolvenții la cerințele mediului, învățându-i să activeze în condiții aproape de real, ținând cont de indicatorii de cost și de profit. Caracteristica definitorie a spiritului antreprenorial este de a consolida, extinde și de a reînnoi relația universității cu mediul de afaceri, în special, și cu societatea în general, ce are un impact pozitiv asupra ritmului de dezvoltare economică durabilă.

Consolidarea parteneriatului universitar cu societatea duce la adaptarea continuă a serviciilor universitare, a programelor de studiu și de cercetare, abordarea antreprenorială merită o atenție specială datorită potențialului său de a face o universitate mult mai activă și profund angajată la dezvoltarea socială însoțite de un management instituțional, cu capacitate de auto-guvernare și valori manageriale cerute de cerințele pieței forței de muncă. Prin urmare, este imperativ de a dezvolta un management modern, flexibil și eficient, ce în mod continuu este în căutarea de soluții la problemele de mediu, cu o viziunea și definiție clară academică, cu misiune și strategie orientată la obiective. Acest tip de gestionare trebuie să fie orientat să identifice soluții adecvate pentru o diversitate de provocări pentru beneficiul și afirmarea universității ca un promotor al progresului. În acest context, este esențial să se identifice diverse surse de finanțare (programe europene, granturi și contracte de cercetare, valorificarea drepturilor de proprietate intelectuală, servicii de consultanță, etc.) [4].

Statul nu poate fi deferent privind finanțarea instituțiilor educaționale publice, deoarece semnificația economică și socială a întregului sistem educațional este prea importantă pentru societate. Buna practică a universităților europene arată că în scopul unei gestiuni financiare mai adecvate situației de piață e necesar ca statul să treacă de la utilizarea metodelor de control strict la metode de supraveghere. Statul nu dispare, el adoptă noi abordări realizate prin introducerea diferitor comitete de coordonare și supraveghere financiară. Statul trebuie să ”reziste” [1].

Un sistem educațional de înaltă performanță necesită o reformă complexă, menită să dezvolte un concept clar, desfășurat într-un cod al educației, o finanțare adecvată, condiții optime de lucru și facilități, prestigiu, un sistem capabil să recruteze cel mai bun profesor calificat, talentat și angajat, programe de studii dinamice orientate la necesitățile pieței, cooperare transnațională și mobilitate regulată, dezvoltare continue, etc.

Bibliografie:

1. Adrian Curaj, Peter Scott, Lazăr Vlasceanu. European Higher Education at the Crossroads. Between the Bologna Process and National Reforms. Part 2, Springer Dordrecht Heidelberg, New York, London
2. C. Ciurea, V. Berbeca, S. Lipcan, M. Gurin. Sistemul de învățământ superior din Republica Moldova în contextul procesului Bologna: 2005-2010, studiu elaborat de Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) "Viitorul", februarie 2012.
3. C. Oprean, E.N. Burdușel, C. Oprean. A Change Management-Based Approach of the Dynamics of Higher Education Institutions in 17th International Economic Conference Proceedings – 2010, September, Tulcea, Romania
4. C. Oprean, E.N. Burdușel, C. Oprean. Romanian Educational Law: between constraints and opportunities for a sustainable higher education, Proceedings of the 7th International Conference of Technological Changes, - September, 2011, Alexandropoulos, Greece
5. N. Burdușel, L. Daraban, A. Sere-Schneider, M. Schneider. Theoretical Perspectives and Outcomes of the Collaboration between an Academic Institution and an Engineering Organization. Case Study: LBUS – CAS Partnership in Balkan Region. International Conference on Engineering and Business Education, Conference Proceedings, part. 1, ULBS, 2009
6. Propunerea de Politică Publică inițiată de Ministerul Educației al Republicii Moldova: Dezvoltarea capacităților manageriale ale universităților prin extinderea autonomiei universitare, Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2011. www.edu.md